

Frankrijk en de EU. Een verstandshuwelijk?

door Pieter de Jonge

Historisch gezien telt Frankrijk als een uitgesproken pro-Europees land. In 1957 was het een van de zes staten die het Verdrag van Rome tekenden, het oprichtingsverdrag van de Europese Economische Gemeenschap (EEG).¹ Sindsdien zijn veel belangrijke veranderingen binnen het Europese bondgenootschap geïnitieerd door Frankrijk en Duitsland; de ‘Frans-Duitse as’. In 2017 werd Emmanuel Macron met een uitgesproken pro-Europees verkiezingsprogramma verkozen tot president van Frankrijk. Maandelijks vergadert het Europees Parlement een week in Straatsburg. Frankrijk lijkt een warm voorstander van de Europese Unie.

Het land hield twee keer een referendum over Europa. In 1992 werd het Verdrag van

Maastricht, ondanks steun van zowel president François Mitterrand als oppositieleider Jacques Chirac, slechts nipt goedgekeurd. In 2005 werd de Europese Grondwet weggestemd. In beide gevallen liep de grens tussen voor- en tegenstanders dwars door de twee grote politieke blokken heen. Partijprominenten trotseerden hun partijleidingen door campagne tegen de verdragen te voeren. De praktische voordelen van Europa werden erkend, maar om daarvoor de Franse eigenheid en zelfstandigheid op te geven?

Dit artikel gaat over de gecompliceerde relatie van Frankrijk met de EU. Een relatie waarbij een verschil lijkt te bestaan tussen met de mond beleden liefde voor de Europese eenwording en pragmatisme in de praktijk. Voor

---

Frankrijk lijkt Europa vooral een middel om de eigen belangen veilig te stellen en de eigen internationale ambities te verwezenlijken.

Fransen bezwaren tegen 'Europa'

Voor deze tweeslachtigheid bestaan tenminste twee oorzaken. Om te beginnen was het voor Frankrijk alles behalve vanzelfsprekend om in 1957 het Verdrag van Rome te tekenen. Frankrijk was vanaf de Middeleeuwen een Europese grootmacht. Ook was het een koloniale mogendheid geweest. Lid worden van de EEG was net als voor de Britten een stap terug: van wereldspeler naar lidstaat van een regionaal verbond (Cogan 2003, 196-197). Als Frankrijk niet langer wereldspeler kon zijn, dan moest het toch in ieder geval soeverein kunnen blijven. Regeringsbevoegdheden afstaan aan supranationale instanties voelde verkeerd.

Daarnaast heeft Frankrijk een unieke binnenlandse politieke situatie. In plaats van een tweepartijstelsel zoals in de Engelse landen, of een stelsel met twee volkspartijen die veel groter zijn dan eventuele andere partijen zoals in Duitsland, was in Frankrijk (tenminste, vanaf de Vijfde Republiek) sprake van een meerpartijstelsel, met daarbinnen een duidelijk links blok en rechts blok. Binnen links gaven de communisten lang de toon aan en binnen rechts de *gaullisten*, aanhangers van Charles de Gaulle en diens gedachtegoed (Drake 2011, 79).

In de *Assemblée Nationale* (Tweede Kamer) waren het deze twee - tegengestelde - groeperingen die in 1953 tegen de ratificatie van

het verdrag voor een Europese Defensie Gemeenschap (EDG) stemden. Zij hadden ook moeite met de Europese Economische Gemeenschap. Communisten zijn tegen het kapitalisme – de Europese Economische Gemeenschap heeft vanaf haar oprichting vrijhandel hoog in het vaandel staan. Gaullisten hechtten aan een sterke staat en nationale soevereiniteit. Het overdragen van bevoegdheden aan Brussel was daar strijdig mee.

In Frankrijk vonden links en rechts elkaar in een gedeelde voorkeur voor een sterke staat. In andere Europese landen werd vanaf de jaren tachtig de overheid verkleind en werd er bezuinigd op de sociale zekerheid. Liever een zo onafhankelijk mogelijk Frankrijk, dan opgaan in een kapitalistische Europese Unie (Drake 2011, 78, 81 & 100). De richtlijn van Eurocommissaris Frits Bolkestein (1999-2004), die neerkwam op een gemeenschappelijke vrije markt voor de dienstensector, viel daarom totaal verkeerd in Frankrijk. Het maakte met name de jongeren sceptisch over Europa en droeg bij aan het 'non' in 2005 (Doornaert 2017, 212-214; Sutton 2007, 172). Anders dan in veel andere landen vindt in Frankrijk ook rechts sociale zekerheid belangrijk. De Gaulle stelde dat door de industriële revolutie de machtsbalans in het voordeel van de werkgevers was verschoven. Sociale zekerheid was nodig ter compensatie (Doornaert 2017, 137-138).

Indien alle EU-landen het Franse sociale zekerheidsmodel zouden overnemen, zou links geen bezwaar hebben tegen de EU. Zolang binnen de Europese besluitvorming het pri-

---

maat bleef liggen bij overleg tussen regeringen, ging rechts akkoord. Bij de invoering van het Verdrag van Maastricht leken meer bevoegdheden overgeheveld te worden naar de Europese Commissie en het Europees Parlement en zette de EU hoofdzakelijk in op een gemeenschappelijke vrije markt, zonder gemeenschappelijke sociale wetgeving. Daardoor bekoelde de liefde voor Europa bij Franse kiezers en bij een deel van de gevestigde politici (Drake 2011, 116-120; Sutton, 171-172).

Waarom in de Gemeenschap?

Het is bijzonder dat Frankrijk überhaupt een van de zes oprichterslanden van de Europese Economische Gemeenschap was. En dat twee eerdere initiatieven om Europa te verenigen allebei uit Frankrijk kwamen. Het *Schumanplan*, vernoemd naar de toenmalige buitenlandminister Robert Schuman, vormde de aanzet tot de oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) in 1952. Daarnaast kwam premier René Pleven met het plan voor een Europese Defensie Gemeenschap. Beide projecten waren bedacht door Jean Monnet, de ‘vader van Europa’, die zijn voorstellen had gepresenteerd als oplossing voor de toenmalige problemen.

Monnet had invloed achter de schermen, maar was hij doorslaggevend? Na de Tweede Wereldoorlog lag Duitsland in puin. Toch overtrof de Duitse staalproductie al in 1949 de Franse. De EGKS kon voorkomen dat Frankrijk economisch achter zou lopen op de Bondsrepubliek Duitsland (BRD) (Sutton 2007, 38-40). De EDG leek noodzakelijk vanwege de Koreaanse Oorlog (1950-1953).

Om in de BRD gestationeerde Amerikaanse troepen vrij te maken voor inzet in Korea, wilde de VS West-Duitsland herbewapenen. Geen prettig vooruitzicht voor andere Europese landen zo kort na twee door Duitsland begonnen wereldoorlogen. Een defensiegemeenschap zou deze angst wegnemen, omdat het West-Duitse leger dan niet onder Duits bevel zou staan, maar onderdeel zou zijn van een groter geheel. Veel Franse politici, vooral conservatieve, hechtten echter belang aan nationale zeggenschap over het leger. In 1953 werden de vijandigheden in Korea beëindigd en overleed Stalin. Nu de wereld veiliger leek, stemde het Franse parlement tegen ratificatie van het EDG-verdrag.

Monnet concludeerde dat een volgend eendwordingsinitiatief beter uit een ander land kon komen. Hiervoor benaderde hij de Belgische en de Nederlandse buitenlandministers, de socialist Paul-Henri Spaak en de partijloze Johan Willem Beyen (Coolsaet 1998, 395-397).² Monnet en Spaak werkten aan een concept voor het uiteindelijke Verdrag van Rome. In juni 1955 werd in het Italiaanse Messina een conferentie gehouden om over hun voorstel te spreken. De toenmalige Franse regering was niet rijp voor dit idee (Dujardin 2009, 1391). Het hielp niet dat in Messina vooral de nadruk gelegd werd op vrijhandel – heel wat Franse politici waren tegen ongecontroleerde liberalisering van de handel (TV5Monde 2019).

De Suezcrisis van 1956 bracht daar verandering in. De Egyptische president Nasser besloot het Suezkanaal, tot dat moment

gedeeltelijk in bezit van een Frans-Britse maatschappij, te nationaliseren. Frankrijk, Engeland en Israël besloten hierop tot een militaire interventie over te gaan. Voor Frankrijk speelde ook mee dat Nasser steun had verleend aan Algerijnse opstandelingen. Juridisch gezien was Algerije geen kolonie, maar een overzees gebiedsdeel en daarmee integraal onderdeel van Frankrijk.

De VS was tegen deze 'koloniale oorlog'. In de context van de Koude Oorlog hinderde het de Amerikaanse pogingen om de Arabische wereld op hand van het Westen te krijgen. Het Verenigd Koninkrijk was op dat moment financieel afhankelijk van de VS, wat de Amerikanen een drukmiddel gaf. De Britten konden niet anders dan de operatie staken. De Franse regering nam het Groot-Brittannië kwalijk dat dit zonder overleg gebeurde. De afloop van de Suezcrisis bevestigde de Franse vrees dat de Amerikanen hun eigen

belangen boven die van hun bondgenoten plaatsten. In zekere zin trokken Engeland en Frankrijk tegengestelde conclusies uit het Suezdebacle en de constatering dat Amerika het voor het zeggen had binnen het Westerse bondgenootschap (Young 1998, 108-111). Engeland koos voor een zo hecht mogelijke band ('*special relationship*') met de VS (Mangold 2006, 82). Frankrijk wilde juist autonomie ten opzichte van de VS. Daarom startte Frankrijk een eigen kernwapenprogramma (Bozo 2016, 38). En tekende het land het Verdrag van Rome op 27 maart 1957. Het laatste moest wel aan de man gebracht worden in het eigen land. Zo lag het accent niet op vrijhandel, maar op 'solidariteit tussen landen' (TV5Monde 2019). De ratificatie werd verdedigd met het argument dat de agrarische sector het productieoverschot kwijt kon aan andere lidstaten, met behoud van het Franse beleid van garantieprijzen en het opkopen van overschotten (Judt 2010, 386).

Generaal De Gaulle

1958: een nieuw begin

De Franse politiek was lange tijd weinig stabiel. Sinds het uitbreken van de Franse Revolutie in 1789 kende Frankrijk twee koninkrijken, twee keizerrijken en vijf republieken. Tijdens de Derde Republiek (1870-1940) was de gemiddelde levensduur van kabinetten zes maanden, tijdens de Vierde Republiek (1944-1958) slechts vijf (Wesseling 2012, 117).

De Europese Economische Gemeenschap werd op 1 januari 1958 opgericht met het in werking treden van het Verdrag van Rome. Het huidige Franse staatsstelsel, de Vijfde Republiek, zag het levenslicht in mei 1958. De twee politieke stelsels zijn dus vrijwel gelijktijdig begonnen. Is er sprake van wederzijdse beïnvloeding?

De Vierde Republiek hield op te bestaan als gevolg van de Algerijnse Onafhankelijkheidsoorlog (1954-1962). In mei 1958 werd de macht tijdelijk overgedragen aan generaal De Gaulle, die tijdens de Tweede Wereldoorlog als aanvoerder van de Vrije Fransen vanuit Londen de strijd tegen Duitsland had voortgezet nadat de regering had gecapituleerd. De Gaulle wist de Algerijnse kwestie inderdaad af te wikkelen. Daarnaast hervormde hij het Franse staatsbestel.

Om voor duidelijkere meerderheden in het parlement te zorgen, veranderde hij het kiesstelsel. Frankrijk heeft een districtenstelsel. Tenzij een parlamentskandidaat in de eerste ronde een absolute meerderheid behaalt, gaan de twee sterkste kandidaten door naar de tweede ronde. De afvallers roepen hun kie-

zers op om op één van die twee te stemmen. In de praktijk steunden linkse kiezers dan de overgebleven linkse kandidaat en rechtse kiezers de rechtse kandidaat. Het aantal verkozen partijen werd daardoor verkleind en in het parlement vormden die doorgaans twee overzichtelijke blokken: het ene steunt de regering, het andere voert oppositie.

Deze hervorming was onderdeel van het hoofddoel van de bestelwijziging: het versterken van de uitvoerende macht. De president had nu meer kans op een parlementaire meerderheid. Per referendum werd een grondwetwijziging aangenomen waarbij de president voortaan direct verkozen werd, voor een termijn van zeven jaar. De president kon nu eigenhandig de premier en de ministers benoemen en ontslaan. In zekere zin bepaalt de president het beleid, de ministers voeren het uit. De premier is er om in het parlement een meerderheid voor de president te behouden (Drake 2011, 95-98).

Als het gezicht van Frankrijk in het buitenland heeft de president automatisch een grote rol in het buitenlandbeleid. De ambtenaren van Buitenlandse Zaken zal hij niet negeren, maar sterke presidenten drukken wel hun stempel op het beleid. Franse presidenten hebben aanzienlijk meer bevoegdheden dan regeringsleiders en presidenten in andere EU-lidstaten. Emmanuel Macron, verkozen in 2017, is pas de achtste president van de Vijfde Republiek. Slechts drie voorgangers werden herkozen: De Gaulle, Mitterrand en Chirac.³

Europese Economische Gemeenschap: op welke grondslag?

De Europese Economische Gemeenschap kon op twee manieren vorm krijgen. Monnet was aanhanger van het ‘supranationalisme’: bevoegdheden van nationale regeringen overhevelen naar instanties die boven de lidstaten staan, met als mogelijk – voor Monnet wenselijk – einddoel een Verenigde Staten van Europa (Bozo 2016, 19). De andere benadering wordt ‘intergouvernementalisme’ genoemd. Hierbij komen regeringen en/of ministers regelmatig bij elkaar om bepaalde beleidsterreinen te coördineren.

Bij intergouvernementalisme zijn afspraken bindend, maar worden ze gemaakt door nationale regeringen, die samenkomen in de Europese Raad. Volgens de supranationale benadering zou de Europese Commissie op den duur uitgroeien tot een federale Europese regering en het Europees Parlement tot een federale volksvertegenwoordiging. Bij Europese hervormingen komt het er dus op aan of de Commissie en het Parlement meer bevoegdheden krijgen, of dat het primaat bij de Raad blijft.

In de jaren vijftig waren Franse politici sterk verdeeld. Sommige politici, vooral degenen die met Monnet gewerkt hadden of op een andere manier persoonlijk kenden, neigden naar supranationalisme, anderen naar intergouvernementalisme.

Het moment was dus rijp voor een politiek leider die de balans naar het een of het ander door kon slaan. Zo grondig, dat ook de

koers van de Europese Economische Gemeenschap verlegd werd richting samenwerking met behoud van soevereiniteit (Sutton 2007, 1-13)? Of werd hoofdzakelijk het buitenlandbeleid van de jaren veertig en vijftig voortgezet, zoals zijn opvolgers eveneens voortborduurden op zijn beleid, hooguit met andere accenten (Bozo 2016)? Monnet en president De Gaulle waren tegenpolen: de een internationalist, de ander overtuigd dat natiestaten de ideale politieke organisatievorm waren (TV5Monde 2019).

‘Een zeker idee van Europa’

Leidend voor De Gaulle was *la grandeur*, ‘de grootsheid’, van Frankrijk. Soevereiniteit was niet voldoende, Frankrijk diende mee te spelen op wereldniveau. Dit paarde hij aan ‘een zeker idee van Europa’. Europa moest een bond van onafhankelijke staten zijn, *l’Europe des patries*. Dit ‘Europa van vaderlanden’ zou zich uitstrekken van ‘de Atlantische kust tot aan de Oeral’. Europa moest groot genoeg zijn om haar eigen belangen te kunnen verdedigen, als derde macht naast de Verenigde Staten en Rusland. Het toeval wilde dat binnen dit confederale Europa een leidende rol weggelegd zou zijn voor Frankrijk (Bange 2000, 22-25).

Frankrijk had altijd moeite gehad met de opdeling van Europa in een Westers en een Oosters blok na ‘Jalta’. Franse diplomaten hebben altijd gestreefd naar een hereniging van Europa (Bozo 2009, 6-10). Europa als derde blok naast de VS en de Sovjet-Unie liet zich alleen lastig combineren met een trans-Atlantisch bondgenootschap. De an-

Jimmy Carter en Valérie Giscard d'Estaing

dere EEG/EG-lidstaten waren niet bereid om tijdens de Koude Oorlog het voortbestaan van de NAVO op het spel te zetten, of om Amerika in te ruilen voor Frankrijk, dat economisch en militair minder te bieden had. Vandaar dat zijn pleidooi in 1961-1962 voor een Europees veiligheids- en defensiebeleid (het 'Fouchet-plan') niet aansloeg (Coolsaet 1998, 408-409; Doornaert 2017, 140-142; Kersten 2010, 256-261, 273-279 & 303-319).

Op andere terreinen had hij wel invloed. Vanaf 1961 gingen de EEG-regeringen regelmatig in overleg over bepaalde beleidspunten, wat in 1974 – op voorstel van de Franse president Valérie Giscard d'Estaing – geformaliseerd werd tot de Europese Raad. *De facto* ontstond daarmee een intergouvernementeel tegenwicht voor de Europese Commissie. In 1965, toen sprake was van een afbouw van de Europese landbouwsubsidies, besloot Frankrijk alle vergaderingen van de Europese ministers te boycotten; de 'lege

stoel-crisis'. Begin 1966 ontstond er een compromis: besluiten hoefden niet langer unaniem te zijn, maar wanneer vitale belangen van een lidstaat geschaad werden, moest er een oplossing gevonden worden (het 'compromis van Luxemburg'). Ogenschijnlijke blufpoker om de Franse agrarische sector te beschermen, maar het ging verder dan dat. Vanaf de start van de EEG per 1 januari 1958 zou, in drie etappes van vier jaar, overgestapt worden van unanimité naar meerderheidsbesluitvorming. In Brussel werd daar naar uitgekeken, in Parijs niet. De landbouwkwestie werd ook hoog opgespeeld om te voorkomen dat per 1 januari 1966 het veto-recht volledig zou verdwijnen, wat neer zou komen op een inperking van de nationale soevereiniteit (Van Middelaar 2009, 86-88).

Continuïteit in het buitenlandbeleid

Vanaf 1958 werd Frankrijk hoofdzakelijk geregeerd door rechts: ononderbroken van 1958 tot 1981 en van 1995 tot 2012. Vier van de

---

vijf rechtse presidenten waren gaullist. Mede daarom kon deze stroming zo'n grote stempel drukken op het buitenlandbeleid. Wel waren er accentverschillen. De Gaulle had twee maal toetreding van Groot-Brittannië geblokkeerd, George Pompidou (1969-1974) stemde ermee in. Maar op andere hoofdpunten veranderde weinig (Bozo 2016, 81-85).

Niet-gaullistische presidenten handhaafden echter ook het gaullistische buitenlandbeleid. Giscard (1974-1981) was premier onder De Gaulle, maar was geen gaullist. Hij was liberaal, kosmopoliet en voorstander van vrijhandel. Hij initieerde de G7. Samen met de Duitse bondskanselier Helmut Schmidt voerde hij in 1979 het Europees Monetaire Stelsel (EMS) in, waarmee een vaste bandbreedte werd ingesteld waarbinnen de munten van de EG-lidstaten mochten fluctueren. Toch formaliseerde hij ook in 1974 de overleggen van de Europese Raad (Van Middelaar 2009, 248-254).

Het is mogelijk dat Giscard zich aan gaullistische diplomatieke principes hield omdat hij in het parlement zonder de gaullisten geen meerderheid had. Voor François Mitterand, in 1981 verkozen als eerste socialistische president van de Vijfde Republiek door een coalitie van socialisten en communisten, speelde dat geen rol. Toch zou hij het eerdere buitenlandbeleid voortzetten (Bozo 2016, 115).

In eigen land voerde hij economisch een 'socialistisch experiment' uit. De hogere staatsuitgaven wilde hij bekostigen door middel van een devaluatie van de frank.

Dit was strijdig met het lidmaatschap van het EMS. In 1983 liet Mitterand het experiment varen, nadat enkele ministers, waaronder Jacques Delors, dreigden met opstappen (Boogerman 1985, 36-42; Judt 2010, 684-689; Ross 1995, 19; Young 1998, 321).

In de eerste helft van 1984 werd Frankrijk voorzitter van de EG (opvolger van de EEG). Hoewel Mitterand daarvoor de EG genegeerd had, ging hij zich er nu actief in mengen. Zocht hij een nieuw project om naam te maken in de geschiedenis (Van Middelaar 2009, 111-112)? Of meende hij dat als de EG invloedrijk genoeg was om een land te dwingen het economisch beleid aan te passen, Frankrijk – als tegenwicht voor het verlies aan autonomie – meer invloed moest krijgen binnen de Gemeenschap (Drake 2011, 30-31; Young 1998, 321)?

In 1985 zou een nieuwe Europese Commissie aantreden. Mitterand wilde een Franse commissievoorzitter. Mede doordat hij een al langer bestaand meningsverschil over voor Engeland nadelige landbouwsubsidies (aanleiding voor de uitspraak "*I want my money back!*") oploste, ging ook de Britse premier Margaret Thatcher akkoord met de benoeming van Delors (Ross 1995, 28; Young 1998, 326-327).

Als Commissievoorzitter ging Delors voortvarend te werk. Hij was vastbesloten om er een succes van te maken. Een ronde langs de EG-hoofdsteden leerde dat vooral een uitbouw van de gemeenschappelijke vrije markt op steun kon rekenen. In 1986 werd de Europese Akte getekend, een

---

juridisch document dat in de praktijk inhield dat lidstaten hun wetgeving moesten harmoniseren, zodat per 1993 sprake zou zijn van één Europese markt. Vanaf halverwege de jaren tachtig werd ook gesproken over een gemeenschappelijke munt.

Een Europese eenheidsmunt zou goed zijn voor Frankrijk, mede omdat het zou voorkomen dat West-Duitsland economisch de overhand kreeg (De Waard 2017, 195-196). Een gemeenschappelijk Europees buitenlandbeleid voorkwam dat Duitsland meer diplomatieke invloed kon krijgen dan Frankrijk (Bozo 2009, 49-57).

Eind jaren tachtig dreigde Mitterand zijn zijn grip op de EG te verliezen. Commissievoorzitter Delors – die ideologisch meer gemeen had met Europese christendemocraten dan met Franse socialisten – pleitte openlijk voor een Europese federatie. Tegen de zin van Mitterand, die weinig liefde koesterde voor ‘Straatsburg’, Delors werd echter gesteund door de West-Duitse bondskanselier Helmut Kohl (Ross 1995, 17 & 29; Van Middelaar 2009, 263).

Vaak wordt gesteld dat Kohl in 1990 akkoord ging met de invoering van de euro in ruil voor Mitterands instemming met de Duitse hereniging. Zelfs als Kohl persoonlijk geen moeite had met een Europese eenheidsmunt, bleef het voor Duitsers onvoorstelbaar om de sterke D-mark op te geven zonder eerst een *politieke* unie te vormen. De Fransen wilden juist een *monetaire* unie, al was het maar om de D-mark, die

sterker was dan de frank, te beteugelen. Er bestond dus een verschil van mening over de volgorde van de Europese eenwording (Bozo 2016, 135; De Waard 2017, 194-199).

Mitterand wilde Frankrijk niet laten opgaan in een federaal Europa. Hij koos ervoor om mee te praten en zo bij te kunnen sturen. Met succes. Volgens het Verdrag van Maastricht zouden de Europese Commissie en het Europees Parlement meer bevoegdheden krijgen en werd de Gemeenschap omgevormd tot de Europese Unie, maar ontstond er geen federatie. Wel werd besloten tot de invoering van de euro en het opzetten van een gemeenschappelijk Europees defensie- en veiligheidsbeleid en Europees buitenlandbeleid. Defensie- en buitenlandbeleid zouden gestuurd worden door de Europese Raad. Europa gebruiken om de eigen economie en Frankrijks invloed in de wereld te versterken en tegelijk vasthouden aan intergouvernementeel overleg tussen de Europese lidstaten waren aloude doelstellingen van de Franse diplomatie (Bozo 2009, 313-314).

Chirac

Chirac was tot eind jaren tachtig een hartgrondig hekelaar van Europese eenwording (Chavannes 2001, 169; Ross 1995, 39). Dat maakte het opmerkelijk dat hij bij het referendum van 1992 zijn achterban adviseerde om vóór het Verdrag van Maastricht te stemmen. Dit viel niet bij iedereen in goede aarde. Voor het eerst kreeg hij binnen zijn eigen partij, *Rassemblement pour la République* (RPR), een tegenkandidaat voor de presidentsverkiezingen. Bij de Europese

---

verkiezingen van 1999 werd een eurosceptische afsplitsing van de RPR de grootste partij – tot teleurstelling van de RPR-lijsttrekker, een zekere Nicholas Sarkozy.

Chiracs presidentschap (1995-2007) is lastig te beoordelen. Op Europees niveau zette hij zich in voor de invoering van de euro en uitbreiding van de EU richting Oost-Europa. Naast de aloude belangstelling van Frankrijk voor Oost-Europa speelde mee dat voorkomen moest worden dat na het verdwijnen van het ‘Warschaupact’ daar conflicten zouden ontstaan, zoals in het voormalige Joegoslavië na de dood van president Tito. In eigen land was hij echter een zwakke president. Vanaf 1997 kampte hij met een socialistische meerderheid in het parlement. In 2002 moest hij het in de tweede ronde van de presidentsverkiezingen opnemen tegen Jean-Marie Le Pen.⁴ Na zijn herverkiezing probeerde hij zijn binnenlandse populariteit te versterken door afstand te nemen van economisch liberalisme. Hierbij werd ingezet op het steunen van ‘nationale kampioenen’ en (soms vijandige) overnames van buitenlandse bedrijven door Franse (Sutton 2007, 169-172). Was dit ogenschijnlijk zigzagbeleid een uiting van het gegeven dat Chiracs eigen aanvaarding van Europa nog geen einde maakte aan de aloude verdeeldheid binnen Frans rechts op dit punt (Startin 2005)? Het was overigens in Chiracs tweede termijn dat de fusie van KLM met Air France tot stand kwam.

Het Europese beleid van de conservatieve president Sarkozy (2007-2012) en de socialistische president François Hollan-

de (2012-2017) werd overschaduwd door de banken-, euro- en vluchtelingen crisis. Zij regeerden beiden slechts één termijn, terwijl Angela Merkel, bondskanselier sinds 2005, drie keer herkozen is. Dit maakt het lastig om te bepalen of zij het EU-beleid hadden kunnen veranderen.

Macron

Momenteel is Macron halverwege zijn eerste ambtstermijn. Het is nog te vroeg om zijn beleid te kunnen beoordelen. In eigen land lijkt hij, vanwege zijn verlangen om sociale zekerheid te hervormen en enkele staatsbedrijven te verzelfstandigen, de steun van de linkse stemmers te hebben verloren. Van rechts, dat historisch gezien verdeeld is tussen centristen (liberalen, christendemocraten) en gaullisten (nationaal-conservatieven), krijgt hij vooral steun van de centristen (Drake 2011, 74).

Als zijn nieuwe partij, *La République En Marche* (LREM), in de praktijk vooral uit liberalen bestaat, lijkt het logisch dat LREM in het Europees Parlement een fractie vormde met de liberale ALDE. Is Macron ook afgestapt van de Franse diplomatieke voorkeur voor een intergouvernementele Europese Raad (lees: nationale regeringen) boven een supranationale Europese Commissie en supranationaal Europees Parlement?

De verdeling van vier Europese topfuncties in de zomer van 2019 doet vermoeden van niet. Voor Frankrijk is de Europese Centrale Bank (ECB) altijd belangrijk geweest – niet voor niets was de Fransman Jen-Claude Trichet daar acht jaar lang directeur na-

---

dat Wim Duisenberg in 2003 ‘vrijwillig’ na vier jaar aftrad. De nieuwe directeur van de ECB, Christine Lagarde, is ook Frans.

Frankrijk pleit al sedert de oprichting van de EG voor een gezamenlijke coördinatie van het buitenlandbeleid. De post van Hoge vertegenwoordiger van de Unie voor buitenlandse zaken en veiligheidsbeleid ging naar een Spanjaard. Macron staat op goede voet met de huidige Spaanse premier, de socialist Pedro Sanchez.

In 2014 werd het systeem van Europese *Spitzenkandidaten* mede ingevoerd om de Commissie en het Parlement meer zichtbaar te maken. Macron maakte er nooit geheim van tegen het Spitzenkandidatensysteem te zijn en de commissievoorzitter liever door de regeringsleiders te laten kiezen. De komende commissievoorzitter, Ursula von der Leyen, is een compromiskandidaat. Door haar voor te dragen, heeft hij *de facto* de Commissie verzwakt ten opzichte van de Raad.

Kan de voorzitter van de Europese Raad, die de vergaderingen van de regeringsleiders organiseert, werkelijk tegen Duitsland en Frankrijk ingaan of maakt hij slechts bekend wat de regeringsleiders met elkaar besloten hebben? Indien het laatste: dit was de enige functie die Macron aan een liberaal gunde, de Franstalige Belg Charles Michel.

De benoeming van een nieuwe directeur van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) is geen EU-aangelegenheid. Wel is het gangbaar dat Europese landen gezamenlijk een kandidaat voordragen. Jeroen Dijsselbloem zal ongetwijfeld goed gelegen hebben bij de liberalen, echter steunde Macron een kandidaat uit Roemenië en verzamelde hij steun bij Zuid-Europese landen.

Vooralsnog lijkt Macron in Europa vooral in te zetten op standpunten die traditioneel al door Frankrijk voorgestaan werden – gezamenlijke coördinatie van economie en van buitenlandbeleid. Terreinen waar

Macron

op Frankrijk zelfstandig geen wereldspeler meer kan zijn. Door de EU een mondiale rol te laten spelen, en door binnen de EU de leiding te nemen, kan Frankrijk indirect alsnog een wereldmacht zijn (Van Middelaar 2017, 148). Nederlanders willen nogal eens neerkijken op Frankrijk, omdat het nooit in staat lijkt zich economisch te hervormen. Maar Franse diplomaten, zeer hoog opgeleid, opereren met een doordachte strategie: iedere gelegenheidscoalitie is geoorloofd, zolang Frankrijk haar doel bereikt (Van Lotringen 2019). Dit geldt niet alleen voor de EU. Alle internationale organisaties waarvan Frankrijk lid is, worden ingezet ten behoeve van de Franse economische en geopolitieke belangen (Cogan 2003, 179).

Conclusie

In het Franse onderwijs wordt veel waarde gehecht aan filosofie. De botsing tussen these en antithese leidt idealiter tot synthese, een oplossing tussen de tegenstellingen. Het Franse verlangen naar eigenheid en zelfstandigheid stond haaks op het opgaan in (een federaal) Europa. De uitweg bestaat al 60 jaar uit het zoveel mogelijk naar eigen hand zetten van Europa, zodat het in het voordeel van Frankrijk uitpakt.

Als Frankrijk streeft naar *France first*, wat blijft er dan nog over voor andere lidstaten? Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië zijn enkele eeuwen de drie grote Europese machten geweest. Na het vertrek van Groot-Brittannië uit de EU krijgen de andere twee automatisch meer invloed. Dit artikel ging over Frankrijk en de EU. De

verhouding van Frankrijk tot andere internationale organisaties en individuele landen bleef buiten beschouwing. Maar ook bij de befaamde Frans-Duitse vriendschap verloor Frankrijk de machtsverhoudingen nooit uit het oog. Sinds de verkiezingen van 2017 is de positie van de bondskanselier van het federale Duitsland verzwakt, terwijl Franse presidenten in het gecentraliseerde Frankrijk institutioneel gezien nog veel macht hebben.

Een van de weinige Nederlandse bewindspersonen die in staat bleek de Franse ambities af te remmen, Joseph Luns, was zelf een francofiel. Nederlandse politici doen er misschien goed aan zich meer te verdiepen in Frankrijk. En daarbij niet te letten op wat Franse politici zeggen in toespraken en opiniestukken, maar op hoe bewindspersonen en topambtenaren daadwerkelijk handelen in de praktijk.

Pieter de Jonge MA is historicus. Hij schrijft regelmatig voor Historiek.net.

Literatuurlijst

- Bange, O., *The EEC Crisis of 1963. Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict*, Basingstoke, 2000.
- Boogerman, E., *Frankrijk 1981-1986. De socialis-tische metamorfose en het plotselinge heimwee naar liberalisme*, 1985, Den Haag.
- Bozo, F., *French Foreign Policy since 1945*, New York, 2016.
- Bozo, F., *Mitterrand, the End of the Cold War, and German Unification*, New York, 2009.
- Chavannes, M., *Frankrijk achter de schermen*.

De stille revolutie van een trotse natie, Amsterdam, 2001.

- Cogan, C., *French Negotiating Behaviour. Dealing with La Grande Nation*, Washington D.C., 2003.
- Coolsaet, R., *België en zijn buitenlandse politiek 1830-1990*, Leuven, 1998.
- Doornaert, M., *Ontredderde republiek. Zoektocht naar de ziel van Frankrijk*, Kalmthout, 2017.
- Drake, H., *Contemporary France*, Basingstoke, 2011.
- Dujardin, V., e.a., *Nieuwe geschiedenis van België. Deel III 1950-heden*, Leuven, 2009.
- Judt, T., *Na de oorlog. Een geschiedenis van Europa sinds 1945*, Amsterdam, 2010.
- Kersten, A., *Luns. Een politieke biografie*, Amsterdam, 2010.
- 'Le siècle de Jean Monnet', uitgezonden op TV-5Monde, 22 mei 2019.
- Van Lotringen, C., 'Onderschat de Franse diplomatie niet langer', *NRC Handelsblad*, 8 augustus 2019.
- Mangold, P., *The Almost Impossible Ally. Harold Macmillan and Charles de Gaulle*, Londen, 2006.
- Van Middelaar, L., *De passage naar Europa. Geschiedenis van een begin*, Groningen, 2009.
- Van Middelaar, L., 'Duitsland – Frankrijk in Europa: een blijvend onbegrip' in: Jürgens H., Nijhuis, T. (red), *De vleugels van de adelaar. Duitse kwesties in Europees perspectief*, Amsterdam, 2017, pp. 141-161.
- Ross, G., *Jacques Delors and European Integration*, Cambridge, 1995.
- Startin, N., 'Maastricht, Amsterdam and Beyond.

The Troubled Evolution of the French Right', in: Drake H. (red), *French Relations with the European Union*, Londen, 2005.

- Sutton, M., *France and the Construction of Europe, 1944-2007. The Geopolitical Imperative*, New York, 2007.
- De Waard, M., 'Van Europa naar europolitiek: Duitslands sturende kracht in de eurozone', in: Jürgens, H., Nijhuis, T. (red), *De vleugels van de adelaar. Duitse kwesties in Europees perspectief*, Amsterdam, 2017, pp. 193-210.
- Wesseling, H., *De man die nee zei. Charles de Gaulle, 1890-1970*, Amsterdam, 2012.
- Young, H., *This blessed plot. Britain and Europe from Churchill to Blair*, Basingstoke, 1998.

---

1. De Europese Economische Gemeenschap (EEG) ging in 1967 op in de Europese Gemeenschappen (EG).

2. Nederland had in 1952-1956 twee buitenlandministers. De andere was Joseph Luns.

3. Bij de parlementsverkiezingen in 1997 kreeg Frankrijk voor de derde keer in anderhalf decennium een oppositionele meerderheid. Het parlement hanteert een termijn van vijf jaar. Om presidenten voortaan meer kans op een meerderheid te geven werd eind jaren negentig per referendum ook de presidentiële termijn twee jaar ingekort. Parlementsverkiezingen worden dicht op de presidentsverkiezingen gehouden. Daarom duurde de tweede termijn van Chirac vijf jaar.

4. Om Chirac tegenover Le Pen aan een meerderheid te helpen, fuseerden in 2002 diverse rechtse partijen tot de *Union pour un Mouvement Populaire* (UMP), in 2015 omgevormd tot *les Republicaines* (LR).

